

Kritik mot Socialnämnden i Rättviks kommun för bl.a. genomförandet av ett s.k. barnsamtal med en 14-årig pojke i hans skola; fråga bl.a. om nämnden i tillräcklig grad beaktade barnets behov av skydd för sin integritet innan nämnden sökte upp honom

Beslutet i korthet: I beslutet riktar JO kritik mot socialnämnden för bl.a. att ett s.k. barnsamtal med en 14-åring i hans skola genomfördes på ett sätt som innebar att det väckte onödig uppmärksamhet bland hans skolkamrater.

JO uttalade sig även om huruvida socialnämndens handläggare bör samråda med barnet innan man söker upp eleven i skolan. I den delen anförde JO att ett barn som går i högstadiet är så gammalt och har som regel en sådan mognad att barnet själv kan bestämma om han eller hon över huvud taget vill tala med handläggarna. Barnets rätt till skydd för sin integritet gör sig då starkt gällande, och utgångspunkten måste vara den att barnet, precis som en vuxen, inte utan vidare ska behöva utsättas för oanmälda och kanske oönskade kontakter i sin skola från socialnämndens handläggare. Enligt JO:s mening bör socialnämndens handläggare därför alltid före besöket i skolan åtminstone försöka att få kontakt med barnet och fråga barnet om hans eller hennes inställning till att de kommer till skolan. Kanske föreslår barnet då att samtalet i stället sker på en annan plats. JO påpekade dock att det finns situationer när handläggarna inte kan nå barnet och socialnämndens skyldighet att utreda barnets behov av skydd eller stöd är så akut att barnets integritet kan behöva komma i andra hand.

Såvitt framgick av utredningen i det aktuella fallet övervägde handläggarna inte ens att kontakta 14-åringen innan de sökte upp honom i skolan. För den underlåtenheten kunde nämnden inte undgå kritik.

Bakgrund

AA och BB har tillsammans två barn CC och DD, som vid den aktuella tidpunkten var 10 respektive 14 år.

Den 15 maj 2017 kom det in en orosanmälan till socialtjänsten i Rättviks kommun rörande CC från dennes skola.

På grund av uppgifterna i anmälan inledde Socialnämnden i Rättviks kommun den 17 maj 2017 en utredning enligt 11 kap. 1 § socialtjänstlagen (2001:453), SoL, för att utreda CC:s behov av skydd eller stöd. Senare under dagen höll två

socialsekreterare ett samtal med CC på dennes skola. Vid samtalet kom det fram uppgifter som gjorde att nämnden inledde en utredning även beträffande DD. Handläggarna höll då samma dag ett samtal med honom i hans skola.

Utredningen som rörde de båda barnen avslutades den 18 september 2017. Det som hade kommit fram under utredningen ledde inte till någon åtgärd från nämndens sida.

Anmälan

I en anmälan till JO klagade AA och EE på socialtjänsten i Rättviks kommun. De var missnöjda med att socialtjänsten hade samtalat med barnen i skolan.

Utredning

JO remitterade anmälan till Socialnämnden i Rättviks kommun. I sitt yttrande anförde socialnämnden, socialutskottet, bl.a. följande.

Redogörelse för handläggningen

Vad gäller omständigheterna kring vårdnadshavarens 10-åriga son fick socialtjänsten in en anmälan den 15 maj 2017 angående misstänkt barnmisshandel. [- - -] Då anmälningar som rör våld eller misstanke om våld inkommer har socialtjänsten en skyldighet att inleda utredning (SOSFS 2014:4). Efter beslut om inledd utredning, fattat av 1:e socialsekreterare, åker socialsekreterarna till skolan och pratar enskilt med barnet inom ramen för skyddsbedömning. Efter avslutat samtal träffar socialsekreterarna klassföreståndaren i korridoren.

Klassföreståndaren frågar hur samtalet gick. Socialsekreterarna svarar svävande på frågan. Samtidigt ringer det ut på rast och korridoren fylls med andra elever. [- - -] För att inte exponera barnet alltför mycket går socialsekreterare, klassföreståndare samt barnet in i klassrummet igen. Socialsekreterarnas syfte med det är bara att runda av hela samtalet för att sedan lämna skolan. Klassföreståndaren frågar vad som framkommit och socialsekreterarna svarar i förhållande till vad anmälningen rört och att det inte framkommit något. Klassföreståndaren vänder sig då till barnet och säger: ”Men [namnet] det var inte så du sa till mig igår. Kommer du ihåg vad du berättade för mig? Det är viktigt att du säger sanningen.” Barnet skakar först på huvudet men efter att klassföreståndaren upprepat samma, fras mellan tre och fem gånger börjar barnet att berätta vad han sagt till sina kompisar, men att det inte stämmer det han sagt och att det inte är sant. Samtidigt framkommer uppgifter i samtalet att fadern ska ha slagit hans storebror.

Med anledning av den nya informationen om att en äldre bror misstänks blivit utsatt för våld inleds utredning även på honom. Socialsekreterarna beslutar då att söka upp den unge i skolan i syfte att göra skyddsbedömning. Socialsekreterarna uppsöker den skolan den unge går på. Det visar sig när socialsekreterarna kommer dit att det är en musikuppvisning i skolans gymnastiksal då musikskolan har ett jubileumsfirande. Socialsekreterarna går till gymnastiksalen som är full med elever. Socialsekreterarna får tag i en elevassistent som arbetar på skolan och talar om att de vill prata med den unge, men inte anledningen till det, samt att de vill ha en enskild plats att sitta på. Elevassistenten visar socialsekreterarna till gymnastiklärarens kontor som är en trappa upp i anslutning till läktare som finns i gymnastiksalen. Han låser upp rummet. Socialsekreterarna följer med elevassistenten ned till gymnastiksalen igen och väntar vid trapporna medan han hämtar den unge. Vad elevassistenten säger till den unge har socialtjänsten ingen kännedom om. Socialsekreterarna presenterar sig vid namn och yrkestitel och

uppger att de vill prata med den unge en liten stund, vilket den unge tycker är ok. Socialsekreterarna förklarar att de kommer att sitta en trappa upp på gymnastiklärarens kontor och att samtalet kommer att ta som längst ca 30 min. Den unge godkänner detta och socialsekreterarna och den unge sätter sig i gymnastiklärarens kontor en trappa upp med stängd dörr. De andra eleverna kan varken höra eller se att ett samtal pågår.

Bedömning av handläggningen

Gällande första samtalet:

När samtalet är avslutat går socialsekreterarna tillsammans med barnet ut från klassrummet. I korridoren stöter socialsekreterarna och barnet ihop med klassföreståndaren. Allt går fort och socialsekreterarna blir något överrumplade då klassföreståndaren plötsligt börjar att pressa barnet på information och vad det var han hade sagt till hen. Barnet vidhåller först att pappa är snäll men efter påtryckningar från klassföreståndare säger sedan barnet att pappa slagit storebror.

Allt går fort och socialsekreterarna blir överrumplade i stunden. I efterhand anser socialsekreterarna att de borde ha brutit samtalet mycket tidigare och gränsat klassföreståndaren. Egentligen borde socialsekreterarna inte ha gått in i klassrummet med klassföreståndaren och den unge igen utan istället hänvisat till att socialsekreterarna inte kunde kommentera något om samtalet med barnet.

Gällande andra samtalet:

Vad gäller samtalet med den äldre brodern satt socialsekreterarna och den unge skyddade så att ingen kunde se sig in i rummet eller höra vad som sades. Rummet ligger i en gymnastiksal på våning två med ett fönster som vetter ut på gatan. Således kan ingen ha sett in eller hört vad som sades. När socialsekreterarna hämtade den unge stod de skyddade både av mörker, då det var nedsläckt i gymnastiksalen, samt att de stod innanför entrén, vilket betyder att de enda som såg dem var de som var på väg in i gymnastiksalen. De som redan var i gymnastiksalen satt med ryggen mot socialsekreterarna. Socialsekreterarna anser att de har vidtagit alla åtgärder de kunnat för att inga olägenheter ska uppstå för barnet.

Enligt SOSFS 2014:4 kap. 1 § ska en utredning inledas utan dröjsmål vid inkommen information till socialtjänsten om att ett barn kan ha utsatts för våld vilket i dessa fall har gjorts. I enlighet med 11 kap. 1 a § socialtjänstlagen har en omedelbar skyddsbedömning gjorts i anslutning till inkommen information om att barnen kan ha varit utsatta för våld. Samtalen med barnen har skett enligt det som stadgas i 11 kap. 10 § socialtjänstlagen vilket innebär att barnen fått möjlighet att föra fram sina åsikter i en fråga som rör dem (nödvändigt för att kunna göra en skyddsbedömning). Utifrån att det inletts en utredning enligt 11 kap. 2 § socialtjänstlagen om behov att ingripa till ett barns skydd eller stöd får barnet höras utan vårdnadshavares samtycke och utan att vårdnadshavare är närvarande. Samtalen med barnen har bedrivits såsom stadgas i 11 kap. 2 § 2 st. socialtjänstlagen, således avskilda samtal med barnen så att de inte ska utsättas för olägenhet.

Enligt 14 kap. 1b § socialtjänstlagen kan socialtjänsten informera den som gjort anmälan om att utredning inletts, inte inletts eller redan pågår. Sådan information lämnas på begäran av anmälaren. Klassföreståndaren har efter samtal med den yngre brodern frågat socialsekreterarna om vad som framkommit och fått viss återkoppling från samtalet. Återkopplingen som klassläraren fått bedöms visserligen inte ha inneburit någon skada eller olägenhet för varken barnet eller för dess föräldrar eftersom det inte framkommit något i samtalet med barnet. Vid kontakten med klassföreståndaren borde socialsekreterarna ha hänvisat till sekretessen och avslutat samtalet med klassföreståndaren utan att ge någon information om samtalet med barnet. Så har inte skett och där har socialtjänsten

brustit. Sedan det inträffade har samtal skett inom enheten om vikten av att inte ge information till personer som inte har rätt att ta del av den oavsett vilken typ av information det gäller.

AA och EE fick tillfälle att yttra sig över remissvaret.

Bedömning

Inriktningen på JO:s granskning

Nämnden inledde den 17 maj 2017 en utredning som rörde CC och senare på dagen en utredning som rörde DD. Nämndens handläggare träffade CC och DD samma dag och hörde dem utan att först informera vårdnadshavarna om att nämnden hade inlett en utredning och att nämnden ville tala med barnen. Det kan givetvis diskuteras om det fanns fog för nämnden att agera så snabbt och att höra barnen utan att först kontakta vårdnadshavarna. Jag har dock inte funnit att det i det här ärendet finns skäl för mig att kommentera den delen av handläggningen. Min granskning är i stället inriktad på det som AA och EE i första hand har tagit upp i sin anmälan och som rör det sätt på vilket nämnden genomförde samtalen med barnen. I den delen kommer jag att begränsa mig till att behandla frågan om det var lämpligt att söka upp och prata med CC och DD i deras respektive skolor.

Nämndens utredningsskyldighet

Socialnämnden ska utan dröjsmål inleda utredning av vad som genom ansökan, anmälan eller på annat sätt har kommit till nämndens kännedom och som kan föranleda någon åtgärd av nämnden (11 kap. 1 § första stycket SoL).

Vid en utredning av om socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd eller stöd får nämnden, för bedömningen av behovet av insatser, konsultera sakkunniga samt i övrigt ta de kontakter som behövs. Utredningen ska bedrivas så att inte någon onödigt utsätts för skada eller olägenhet. Utredningen ska inte göras mer omfattande än vad som är motiverat av omständigheterna i ärendet (11 kap. 2 § första stycket SoL).

När en åtgärd rör ett barn ska barnet få relevant information. Ett barn ska också få möjlighet att framföra sina åsikter i frågor som rör barnet (11 kap. 10 § första stycket SoL).

Socialtjänstens samtal med barn

Vid en sådan utredning som avses i 11 kap. 2 § SoL om ett barns behov av skydd eller stöd får barnet höras utan vårdnadshavarens samtycke och utan att vårdnadshavaren är närvarande (11 kap. 10 § tredje stycket SoL). Den bestämmelsen trädde i kraft den 1 augusti 2010. Tidigare fanns det inte någon bestämmelse i SoL som rörde socialtjänstens möjlighet att tala med barn utan vårdnadshavarens medgivande. De rättsliga förutsättningarna för socialtjänsten att under en s.k. barnavårdsutredning inhämta uppgifter direkt från barnet fick då bedömas utifrån de grundläggande bestämmelserna i 6 kap. 2 § första stycket och 6 kap. 11 föräldrabalken (FB) om ställföreträderskap för barn. De bestämmelserna innebar förenklat uttryckt att socialnämnden behövde vårdnads-

havarens samtycke för att få tala med ett barn som inte hade en sådan ålder och mognad att barnet själv kunde ta ställning i saken.

Om ett barn samtyckte till att samtala med socialtjänsten och barnet hade uppnått en sådan ålder och mognad att han eller hon själv kunde bestämma om saken fick socialnämnden redan före tillkomsten av bestämmelsen i 11 kap. 10 § tredje stycket SoL hålla samtal med barnet även om vårdnadshavaren motsatte sig åtgärden. Barnets medgivande var då både en nödvändig och tillräcklig förutsättning för att socialtjänsten skulle kunna hålla ett samtal. Genom tillkomsten av den nu aktuella bestämmelsen har socialnämnden rätt att utan vårdnadshavarens samtycke höra även ett barn som inte själv kan ta ställning till frågan. I en sådan situation bör dock vårdnadshavarna informeras om samtalet innan det genomförs (prop. 2009/10:192 s. 33).

Om socialnämnden kommer överens med vårdnadshavarna om att barnet ska höras i utredningen är det som regel inte något problem för nämnden att genomföra samtalet. Saken är inte lika enkel om samtalet ska genomföras utan att någon av vårdnadshavarna har informerats om att nämnden vill höra barnet.

I förarbetena till 11 kap. 10 § tredje stycket SoL anförde regeringen att om en socialnämnd har ansett att det finns behov av att tala med barnet, bör nämnden också kunna råda över de omständigheter under vilka samtalet äger rum (prop. 2009/10:192 s. 19). Om man utgår från det uttalandet skulle det kunna hävdas att nämnden har mycket långtgående befogenheter att bestämma hur ett barnsamtal ska genomföras. Det är dock viktigt att betona att den grundläggande principen för socialtjänstens verksamhet i 1 kap. 1 § sista stycket SoL, om respekten för människornas integritet, gäller även när socialnämnden ska höra ett barn.

Det enklaste och också vanligaste sättet för socialnämndens handläggare att få kontakt med barnet är att söka upp barnet i skolan. Lämpligheten i att genomföra samtalet i skolan kan dock diskuteras. När socialnämndens handläggare kontaktar ett barn i skolan är det nämligen oundvikligt att även andra personer än det berörda barnet får vetskap om det inträffade. Det rör sig i första hand om skolans personal, men även andra elever kan lägga märke till händelsen. Barnets egen reaktion på samtalet kan även den vara svår att dölja, vilket i sin tur riskerar att leda till ytterligare uppmärksamhet från omgivningen. Information om barnets kontakter med socialnämnden är sådana uppgifter som typiskt sett är skyddade av sekretess. Om socialnämndens handläggare besöker skolan finns det en risk för att uppgifterna bli kända utanför kretsen av de närmast berörda. Tillsammans med omgivningens reaktioner och det obehag detta kan orsaka barnet riskerar alltså kontakten i skolan att kränka barnets integritet.

JO har tidigare behandlat frågan om att genomföra s.k. barnsamtal i skolan i t.ex. JO 2016/17 s. 506, dnr 4225-2014. JO uttalade då bl.a. följande:

När socialtjänsten överväger att höra ett barn i barnets skola måste intresset av att få tala med barnet ställas mot barnets behov av skydd för sin integritet. Det är därför viktigt att socialtjänsten i varje enskilt fall gör en bedömning av om socialtjänstens behov av att höra barnet i utredningen överväger risken för att barnet skadas av den uppmärksamhet som socialtjänstens besök i skolan kan medföra.

Samtalet med CC

Socialsekreterarna genomförde samtalet med CC i ett klassrum. Efter samtalet träffade CC och socialsekreterarna klassföreståndaren i korridoren. Klassföreståndaren frågade då hur samtalet gått. Samtidigt ringde det ut på rast och andra elever kom ut i korridoren. Det kan inte uteslutas att handläggarnas kontakt med CC väckte viss uppmärksamhet bland CC:s skolkamrater.

Såvitt har kommit fram i ärendet kontaktade socialnämnden inte skolan innan besöket genomfördes. Om socialförvaltningens handläggare kontaktat skolans ledning hade de tillsammans kunnat göra en planering för kontakten med CC och komma överens om bl.a. var samtalet lämpligen kunde genomföras. Då hade den situation som uppstod i korridoren sannolikt kunnat undvikas. Handläggarna har genom att oanmält komma till skolan inte i tillräcklig utsträckning tagit hänsyn till behovet av att skydda CC:s integritet. För sin underlåtenhet att samråda med skolan om hur samtalet med CC skulle kunna genomföras där för tjänar socialnämnden kritik.

För att undvika att samtalet i korridoren ledde till ytterligare uppmärksamhet gick klassföreståndaren, handläggarna och CC in i ett klassrum där samtalet fortsatte. Det blev då en diskussion om vad CC hade berättat och klassföreståndaren sade att det som CC berättat inte stämde överens med vad han tidigare hade sagt.

Handläggarna var inte förhindrade att på grund av sekretess tala med klassföreståndaren inom ramen för den utredning som nämnden hade inlett. Men jag kan som nämnden gör i sitt remissvar konstatera att samtalet inte utvecklades på ett bra sätt genom att det inte var handläggarna som styrde formerna för samtalet och samtalets innehåll. Även detta hade handläggare troligen kunnat undvika om besöket hade förberetts på ett bättre sätt, dvs. om de tillsammans med skolan hade planerat för samtalet med CC.

Samtalet med DD

Under samtalet med CC framkom uppgifter som gjorde att nämnden inledde en utredning även beträffande DD. Socialsekreterarna sökte samma dag upp DD i hans skola. De tog hjälp av en elevassistent för att få kontakt med DD som var i skolans gymnastiksal där det pågick en musikuppvisning. I sin anmälan till JO har AA och EE uppgett att DD upplevde det hela som jobbigt och att en del elever som hade varit i gymnastiksalen senare hade frågat honom vad som stod på.

Jag har tidigare i beslutet betonat vikten av att socialnämnden under en barnutredning ser till att utredningen bedrivs med beaktande av de berörda personernas rätt till skydd för sin integritet. När socialnämndens handläggare vill tala med ett barn i skolan behöver de göra en avvägning mellan intresset av att höra barnet och barnets behov av skydd för sin integritet. När det blir aktuellt att träffa barnet i skolan är utgångspunkten därför den att handläggarna tillsammans med skolan planerar besöket så att samtalet kan genomföras utan att väcka onödig uppmärksamhet.

Inte heller när det gäller DD planerade handläggarna besöket tillsammans med skolan. Handläggarnas möte med DD genomfördes på ett sätt som innebar att det väckte onödig uppmärksamhet bland hans skolkamrater. Nämnden förtjänar kritik för att handläggarna inte samrådde med skolan innan de begav sig dit.

En annan fråga är om handläggarna borde ha samrått med DD, som var 14 år, innan de sökte upp honom i skolan. Jag har betonat vikten av att socialnämnden under en barnutredning i så stor utsträckning som möjligt respekterar en enskilds integritet. Jämförelsevis kan jag nämna att under en sådan utredning har socialnämnden ett mycket begränsat utrymme för att söka upp en förälder på dennes arbetsplats (jfr JO 2015/16 s. 377, dnr 3986-2013). Fråga uppkommer om man bör ha ett motsvarande synsätt beträffande möjligheten för socialnämndens handläggare att söka upp en 14-årig elev i skolan.

Ett barn som går i högstadiet är så gammalt och har som regel en sådan mognad att barnet själv kan bestämma om han eller hon över huvud taget vill tala med handläggarna. Barnets rätt till skydd för sin integritet gör sig då starkt gällande och utgångspunkten måste vara den att barnet, precis som en vuxen, inte utan vidare ska behöva utsättas för oanmälda och kanske oönskade kontakter i sin skola från socialnämndens handläggare. Enligt min mening bör socialnämndens handläggare därför alltid före besöket i skolan åtminstone försöka att få kontakt med barnet och fråga barnet om hans eller hennes inställning till att de kommer till skolan. Kanske föreslår barnet då att samtalet i stället sker på en annan plats. Det finns dock situationer när handläggarna inte kan nå barnet och socialnämndens skyldighet att utreda barnets behov av skydd eller stöd är så akut att barnets integritet kan behöva komma i andra hand.

Eftersom DD var 14 år var hans samtycke till samtalet med handläggarna både en tillräcklig och nödvändig förutsättning för att det skulle äga rum. Det fanns därför starka skäl för att handläggarna borde ha samrått med DD innan de sökte upp honom i skolan. Såvitt framgår av utredningen övervägde de dock inte ens att kontakta DD innan de sökte upp honom i skolan. För den underlåtenheten kan nämnden inte undgå kritik.

Det som i övrigt har kommit fram leder inte till någon kommentar från min sida. Ärendet avslutas.